

Rasismi korkeakoulussa: tekstivastine (luotu Google Notebook LM:llä, muokattu)

Sanni Koivumäki ja Sami Tanskanen

Sanni: Tervehdys. Tässä on Sanni Koivumäki, jatkuvan oppimisen asiantuntija Itä-Suomen yliopistosta ja mulla on tänään haastateltavana Itä-Suomen yliopiston asiantuntija Sami Tanskanen.

Sami: Tervehdys Sanni.

Sanni: Aiheena meillä on rasismien tunnistaminen ja siihen puuttuminen korkeakoulussa ja aloitetaan ihan tiukasti käsitteiden määrittelyllä. Eli Sami, mitä se rasismi oikeastaan tarkoittaa?

Sami: Okei, kiitos kysymyksestä. Tiukka käsitteiden määrittely. Rasismi ehkä terminä on sellainen, joka monelle on tuttu, koska siitä puhutaan mediassa, siitä puhutaan tutkimuksessa ja ihan arkikielessäkin moni on kuullut rasismista ja tietää jotain rasismista, mutta sitä käytetään sitä käsitettä aika monella tavalla. Mutta jos ehkä lähtisin tälleen, että miten vaikka kirjallisuudessa ja tutkimuskirjallisuudessa puhutaan rasismista, niin monesti, esimerkiksi Philomena Essed, amerikkalainen antropologi ja sosiologi puhuu järjestelmästä, jolla pyritään edesauttamaan valkoista ylivaltaa. Eli se siihen liittyy valkoisuus, siihen liittyy etniset väestösuhteet, ja se ajatus, että joku väestöryhmä, monesti eurooppalainen tai amerikkalainen valtaväestöryhmä on parempia kuin muut. Ja miksi mä puhun eurooppalaisista ja amerikkalaisista on, että rasismilla on oma historiansa, mikä vaikuttaa juuri siihen käsitteen määrittelyyn, että monesti puhutaan, että ilman meidän historiaa, kolonialismin historiaa, Euroopassa ja ympäri maailmaa ja esimerkiksi Atlantin ylittävää orjakauppaa, ei nykyäritelmää rasismista ja oikeastaan rasismijärjestelmä olisi olemassa. Että sitä käytettiin tietyllä tavalla ajattelemaan, että jotkut on parempia kuin toiset. Jotkut puhuu ikärasismista, jolloin se on ehkä semmonen kansankielinen ilmaus, mutta monesti rasismi liittyy juurikin etnisiin, uskonnollisiin ja ihonväriin perustuviin suhteisiin.

Sanni: No rasismien lisäksi puhutaan myös antirasismista ja onko se niin, että jos mä sanon, että mä en ole rasisti, et en toimi rasistisesti, niin silloin mä olen antirasisti. Vai mitä se antirasismi tarkoittaa?

Sami: Niin, antirasismi tietenkin, jos ihan kielitieteellisesti lähdetään, niin sehän siellä on kreikan kielen sana anti eli se rasismien vastainen tai ei-rasismi käänneissanä. Mutta antirasismi sinällään, mä tykkään ajatella, että antirasismi on kuitenkin positiivinen, proaktiivinen liike, jolla pyritään edesauttamaan tiettyjä asioita, kuten rasismi pyrkii tiettyihin tavoitteisiin, valtaan ja tällaisiin eriarvoisiin valtasuhteisiin, niin antirasismi pyrkii purkamaan niitä. Eli jos ihminen vaan sanoo, et ei ole rasisti, niin mä en ehkä näkisi sitä pelkästään antirasismina, koska antirasismi on proaktiivinen liike. Se ei ole vain sanotaan, että en ole rasisti, vaan se on, että pyrin kohteilemaan ihmisiä tasa-arvoisesti ja pyrin edistämään juurikin sitä tasa-arvoa.

Sanni: No korkeakouluja, joissa mekin toimitaan, niin pidetään tavallaan jonkunlaisena sivistyksen kehtona. Miksi silti korkeakoulussakin pitää puhua rasismista?

Sami: Sivistyksen kehto. Niin oikeastaan korkeakouluissa varta vastenkin kannattaa tiedostaa, että rasismia tapahtuu myös korkeakouluissa ja rasismilla on myös historiansa korkeakouluissa ympäri erityisesti, kuten sanoin, Euroopassa ja Amerikassa. Korkeakouluthan on myös historiallisesti olleet jo laitoksia, jonne pääsee vaan tietyt ihmiset. En nyt ehkä viittaa tässä vaikka etnisiin ryhmiin, mutta myös sukupuoleen. Eli tietyllä tavalla korkeakoulussa juuri pitää tunnistaa se, että olemmeko me avoimia kaikille, pääseekö tänne kaikki, ovatko kaikki korkeakoulussa olevat ihmiset tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia, ja myös ketkä jää korkeakoulutuksesta ulkopuolelle. Ja kun mä oon esimerkiksi haastatellut ja kohdannut nuoria opiskelijoita korkeakouluissa, niin se puhe sieltä on joskus, että on odotettu, et korkeakoulut on vapaita rasismista. Että sitä tapahtuu siellä peruskoulutuksen puolella, jossa vanhempien asenteet tietenkin vaikuttaa paljon siihen, että miten lapset käyttäytyy keskenään, mutta sitten he joskus, on tullut shokkina se, että jopa yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa voi olla rasismia, arjen rasismia tai muita käytäntöjä.

Sanni: No jos yliopistossa tosiaan tai ammattikorkeakoulussa voi olla arjen rasismia, niin miltä se rasismi näyttää siellä korkeakouluarjessa?

Sami: Joo, arjen rasismihan viittaa aika moneenkin asiaan. Se ei oo vaan siis, monet ajattelee, että se on vaan katuhuutelua. Mutta arjen rasismihan tarkoittaa asenteita, käytäntöjä, rakenteitakin jopa, jotka näyttäytyy ihmisen arjessa. Esimerkiksi siis opiskeleeko ihmiset vain hoitajaksi? Pääseekö eri taustaiset ihmiset vain hoitajaksi? Täähän on tämmöinen yleinen esimerkki, että jos olet eritaustainen ihminen, niin opinto-ohjaaja, mille alalle hän sinut ohjaa? Hoitoalalle. Ehkä tälleen pelkistäen. Mutta sitten myös se arjen rasismi korkeakoulussa siis voi viitata esimerkiksi siis tämmöisiin tiloihin, mitkä tilat ovat keillekin. Kokeeko esimerkiksi eritaustaiset opiskelijat tai vaikka romaniväestöön kuuluvat opiskelijat, että he pystyy osallistumaan yhdenvertaisesti korkeakoulun perinteisiin, opetukseen, vapaa-aika tapahtumiin samalla tavalla kuin muut.

Sanni: No me tiedetään, että ihmiset on joskus ennakkoluuloisia ja me tiedetään, että ihmiset käyttäytyy joskus vähän tyhmästi. Eikä tarkoiteta mitään pahaa. Mistä tällaisen tahattoman ennakkoluuloisen käytöksen ja rasismin voi erottaa toisistaan tai onko sillä edes mitään väliä?

Sami: Niin, tosi hyvä kysymys. Onko sillä mitään väliä? Koska mä en itse henkilökohtaisesti tykkää puhua, että rasismi ja antirasismi puhutaan rasisteista ja ei-rasisteista, et se henkilöityy ja ehkä kuitenkin meillä Suomessa on siinä mielessä hyvä tilanne, että meillä ei kuitenkaan hirveän monet tuhannet ihmiset avoimesti huutele, että hei minä olen ylpeästi rasisti. Sitä meillä tapahtuu ja se on aika huolestuttava ilmiö, mutta tietenkin rasistiset asenteet voi olla tahattomia. Ne voi olla opittuja, vaikka asenteet romaneja kohtaan. Mä oon ainakin itse kuullut, että monet ihmiset on sanonut, että ne on jopa sieltä lapsuudesta asti iskostettu vaikka vanhemmilta, että mitä pitää ajatella vaikka Suomen romaniväestöstä. Ja ehkä niistä ennakkoluuloista on todella hyvä pyrkiä käsittelemään, mistä ne on tullu, onko ne johonkin faktaan oikeasti painottuvia vai onko ne oikeasti puhtaasti vaan tämmösiä puhuttuja käytäntöjä, joita on tullut, kun puhutaan muista ihmisistä, muista väestöryhmistä. Että mä en

sanoisi, että olet rasisti tai että tämä on, mutta siis ne on semmoisia rasistisia asenteita, jotka on levinnyt yhteiskunnassa ja niitähän meidän kannattaa, jos puhutaan antirasismista, pyrkiä purkamaan niitä ennakkoluuloja.

Sanni: No miten tällainen valkoinen suomalaiseen niin sanottuun valtaväestöön kuuluva opiskelija tai sitten korkeakoulun työntekijäkin, miten hän voisi oppia havaitsemaan niitä sokeita pisteitä rasismien suhteen ja ehkä purkamaan niitä?

Sami: Se on ehkä, siis kun puhutaan ihmisistä, me kuitenkin puhutaan ihmisistä, väestöryhmistä, eri taustaisista ihmisistä, jotka tulee, siis ei se välttämättä viittaa vaan etnisiin vähemmistöihin, mutta millä tavalla vaikka tupakoitsijat ja ei-tupakoitsijat tulee toimeen. Siis se on ihan sama logiikka, että meidän kannattaa miettiä onko meidän omassa piirissä, lähipiirissä, ystäväpiirissä, arjen piirissä, onko siellä minkä taustaisia ihmisiä. Hengaillaanko me vaan niitten tupakoitsijoiden kanssa, jos me ollaan itse tupakoitsijoita, vai onko meidän lähipiirissä myös ihmisiä, jotka ei tupakoi siis tälleen pelkistettynä. Että ehkä se auttaa hahmottamaan sitä, että miten paljon itse tietää ja kokee ja kohtaa eri taustaisia ihmisiä vai miten paljon se vaikka tieto ja ymmärrys muista on vain vaikka median tai muiden ihmisten kertoman perusteella. Ne auttaa vähän käsittelemään sitä, että miten, mistä ne ennakkoluulot, jos sellaisia tunnistaa itsessään, on peräsin.

Sanni: No jos käy silleen, että sanoo jotain tahattomasti ennakkoluuloisesti tai käyttäytyy jotenkin ennakkoluuloisesti eikä oo semmosta tarkoittanut, niin mitä silloin kannattaa tehdä?

Sami: No siis oikeastaan Ruskeilla tytöillä, jotka on tällainen aktivistiryhmä, niin on tosi kuuluisa verkkosivu, jossa on yhdeksän hyvää neuvoa, miten olla hyvä valkoinen liittolainen. Eli siinä vähän kerrotaan, että miten toimia vaikka tuollaisessa tilanteessa, ja ehkä tunnistaa ne olettamukset. Ja me puhutaan esimerkiksi mikroaggressiosta eli tällaisesta pienestä ehkä tahattomasta ja hyväinkin tarkoittavasta vaikka käyttäytymisestä tai eleestä, joka sit saattaakin olla vahingoittava henkisesti toista ihmistä kohtaan. Vaikka jos joku näyttää erilaiselta niin kysytään et mistä sinä olet kotoisin, niin se on monesti ajatellaan mikroaggressiona, sillä se voi olla täysin positiivista tarkoittava kysymys, mutta toinen ihminen kohtaa sen sellaisena, että okei hän olettaa, että olen muualta ja hän haluaa tietää mistä minä olen, vaikka olen syntyisin tuosta naapurikunnasta. Mutta ehkä sellaisissa tilanteissa niin kannattaa myös muistaa pyytää anteeksi ja tunnistaa, että ei tarkoittanut pahaa, ja myös sitten tietyllä tavalla tunnistaa se, että toisen ihmisen velvollisuus ei ole kouluttaa sinua, vaikka jos olet tehnyt virheen, vaan pyytää anteeksi, kertoa se avoimesti, mutta sitten myös ehkä jälkeenpäin tutkia vähän enemmän lisää tai miettiä vaikka, että mitä ne mikroaggressiot on. Mutta anteeksipyyttäminen on ihan hyvä juttu.

Sanni: Kyllä. Mitä jos sitten huomaa ympärillään rasismia? Mietitään, että opiskellaan korkeakoulussa ja näkee, että toiset ihmiset käyttäytyy jotenkin rasistisella tavalla, niin miten siihen voi puuttua, jos näkee jonkun tällaisen tilanteen vaikka?

Sami: Joo, silloinhan kannattaa aina ymmärtää, että mistä positiosta puuttuu. Että tietenkin opettajalla on vaikka korkeakoulussa ihan erilaiset vastuut puuttua kuin sitten vaikka jollain ohikulkijalla, toisella opiskelijalla, mutta aina tilannetta kannattaa katsoa, että onko se semmonen tilanne, jossa on ihan syytä kutsua joku ulkopuolinen vaikka turva--.. Että onko se

tilanne turvallinen vai onko siellä ihan semmonen uhka, johon kannattaa reagoida, että ennen kuin menee puuttumaan. Mutta jos ehkä kohtaa vaikka semmoisen konfliktitilanteen tai huutelua, niin kyllä se on todella tärkeää, että puhuin liittolaisuudesta, että osallistuu, puuttuu siihen, ei jätä sitä sen häirinnän kohteen vastuulle selvittää itse siitä tilanteesta. Että se on todella yleistä, että se yksi ihminen, joka uskaltaa mennä puuttua siihen asiaan on se, joka raukaisee sen tilanteen ja sinällään rauhoittaa sen, mutta se kannattaa tehdä tosiaan siihen löytyy tosi paljon hyviä vinkkejä. Tällöinen aktiivinen ohikulkija, ”active bystander”, eli miten puuttua ohikulkijana tuollaiseen tilanteeseen.

Sanni: No mitä sitten esihenkilöt suhteessa alaisiinsa tai opetushenkilöstö suhteessa opiskelijoihin, mitä heidän pitäisi tehdä, tai mitä he voisi tehdä, jotta se rasismien tunnistaminen ja siihen puuttuminen olisi korkeakoulussa helpompaa? Eli mitä esihenkilöt tai opettajat voisi tehdä?

Sami: Mä ehkä näkisin tuossa tosi tärkeää ja tosi hyvä, kun sä puhuit esihenkilöistä, koska mä tuossa aiemmin puhuin siitä, että opettajilla on tietty vastuu puuttua oppilaitoksessa tapahtuvaan syrjintään tai häirintään. Niin se vastuu oikeastaan, sitä auttaa todella paljon, oikeastaan se mahdollistaa se, että oppilaitoksessa on toimintamalleja ja ohjeistuksia, yhteiset ohjeet, miten toimia sellaisissa tilanteissa. Jotta myöskään se opettaja ei jää yksin sen kanssa, että miten oikeasti tähän, mitä keinoja mulla on puuttua, mitkä on semmoisia hyväksytyjä ja sovittuja keinoja, millä puuttua niihin tilanteisiin. Eli silloin mä näkisin, että esihenkilöt ja johto on todella avainasemassa siinä, että sovitaan yhdessä käytännöt, miten puututaan oppilaitoksessa vaikka tapahtuvaan epäasialliseen kohteluun tai häirintätilanteisiin. Ja niistä on hyvä myös tiedottaa, ei pelkästään opettajia, mutta myös sitten koko sitä korkeakouluyhteisöä.

Sanni: Eli se ei kuitenkaan olisi sen yksittäisen opettajan omalla henkilökohtaisella vastuulla, että hän tietää ikään kuin itsestään mitä tehdä, vaan että se olisi siellä systeemissä, siellä järjestelmässä, siellä korkeakoulussa se vastuu.

Sami: Kyllä. Tunnen itse tosi paljon opettajia, jotka on sillä tavalla, he on tietoisia. He on itse miettinyt, miten he puuttuvat ja, he puuttuvat. Mutta heitäkin kaikkia opettajia hyödyttäisi se, että olisi yhteiset ohjeet ja toimintamallit, koska se myös mahdollistaa sen, että opettaja, joka ei välttämättä ole kokenut niitä tilanteita aiemmin, joka voi olla uusi työssään, jo tietää ennalta, että miten semmosissa tilanteissa oikeasti kannattaa toimia, mitkä on oppilaitoksen antamat valtuudet opettajalle, vaikka poistaa opiskelijan opetustilanteesta tai päättää opetustilanne tai muuta tällöistä, koska ne on aika monimutkaisiakin asioita korkeakoulussa, joissa laki esimerkiksi sanoo, että opetus on avointa ja siellä on tietyt asiat, jotka esimerkiksi opetustilanteissa on huomioitava.

Sanni: No jos kuitenkin ajatellaan vielä sitä yksilöä, että jotenkin miten yksilö voi toimia. Minkä yhden sellaisen teon tai jonkun muutoksen tän podcastin kuuntelija voisi tehdä nyt heti niin, että hän muuttaisi korkeakoulua turvallisemmaksi paikaksi kaikille?

Sami: Yksi teko, jolla tehdä korkeakoulusta turvallisempi ja avoin kaikille. No ehkä me ollaan tän podcastin aikana puhuttu paljon rakenteellisestakin asioista, järjestelmistä, toimintamalleista, mutta semmoinen yksi arjen teko, minkä voi tehdä, niin mä ehkä sanoisin,

että se on näistä asioista keskusteleminen myös siellä korkeakoulussa vaikka työyhteisössä. Että monesti tää rasismi, se herättää tunteita. Se herättää semmosia tunteita, että tää on ongelma ja joskus joissain paikoittain on ajatus, että eihän ongelmista kannata puhua, ja että ei nyt pilata vaikka työyhteisön keskustelua silleen, että puhutaan vaikka jostain ongelmasta, joka herättää tunteita. Että se, että puhutaan siitä, että hei, että onko meidän oppilaitos, onko meillä oppilaitoksessa kaikki tämmöiset prosessit kunnossa, tai onko meillä rasismia, vai ollaanko me avoin ja yhdenvertainen kaikille oppijoille tai henkilöstölle, niin sellaiset keskustelut sitten siinä organisaatiossa tietyllä tavalla tekee siitä organisaatiosta avoimemman keskustelemaan ja myös sitten johto pystyy paremmin viemään sitä asiaa eteenpäin ja kehittää vaikka niitä toimintamalleja, jos sille on tarvetta.

Sanni: Eli rohkeutta sellaiseen puheeksi ottamiseen ja avoimeen keskusteluun.

Sami: Mainiosti sanottu, Sanni.

Sanni: No viimeiseksi kysyisin sulta tämmöisen tosi maalailevan kysymyksen, että miltä näyttää tulevaisuuden antirasistinen korkeakoulu?

Sami: Joo, tulevaisuuden antirasistinen korkeakoulu. Ehkä tietenkin me korkeakoulut ollaan keskeisiä toimijoita myös yhteiskunnassa, että tekee mieli ideoida myös sitä tulevaisuuden antirasistista yhteiskuntaa. Meillä oli Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksella tämmöinen Antirasistisen työotteen vahvistaminen: kiihdyttämistä ja valtavirtaistamista -hanke, jossa Finlay Creative, tämmöinen design-toimisto teki tämmöisen Vision Antirasistinen Suomi 2050 ja se oli tosi hieno se malli. Ja siinä esimerkiksi oli tämmöisiä piirteitä, kuten että meillä on toimivat toimintamallit. Me otetaan asioita puheeksi, me keskustellaan avoimesti, me huomioidaan ihmiset, jotka ei välttämättä oo siinä keskustelussa mukana. Ja ehkä myös korkeakouluissa mä näkisin jotenkin, että tulevaisuudessa meidän ei tarvii vaikka, esimerkiksi aliedustetuista ryhmistä, että meillä aliedustetut ryhmät olisi enemmän edustettuna korkeakoulussa, koska se tekee myös tästä työstä paljon helpompaa. Että meillä on edustuksellisuutta, meillä on Suomessa asuvia väestöryhmiä oikeasti on korkeakoulutuksessa eikä heitä aina ohjata vaikka sinne lähihoitajakoulutukseen, niin ehkä tää on vähän idealistinen asia, mutta mä tiedän, että työtä paljon tehdään sen eteen, että meidän koulutusjärjestelmä on yhdenvertainen.

Sanni: Sellaiseen tulevaisuuden kuvaan on oikein hyvä lopettaa. Sami Tanskanen, kiitos tosi paljon tästä haastattelusta.

Sami: Kiitos paljon, Sanni.

Sanni: Ja kiitos kuulijalle.

Koulutuksen toteutuksen on mahdollistanut Euroopan sosiaalirahasto plus sekä Karelia, Savonia ja Diakonia ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulut sekä Itä-Suomen yliopisto.